

MECANISME DISCURSIVE DE EMFAZĂ ȘI FOCALIZARE ÎN LIMBA VECHE. CU REFERIRE SPECIALĂ LA SUBIECT

DISCOURSE MECHANISMS OF EMPHASIS AND
FOCALISATION IN OLD ROMANIAN
WITH SPECIAL REFERENCE TO THE SUBJECT

(Abstract)

This paper identifies regular emphasis and focalization mechanisms in old Romanian, such as different types of resumption, fronting and left dislocation, split relatives with rhematisation effect, personal subject realization (with/without intensifiers).

Some of these mechanisms were analyzed as being the result of a model of translation, while others, found mostly in certain types of texts and in certain positions within the text (for instance, in the first sentence of a private legal document), were interpreted as first signs of the emergence of a number of styles and sub-styles in Romanian, in the 16th century (the religious, the legal, the official/private administrative texts).

Cuvinte-cheie: română veche, emfază, focalizare, reluare, tematizare, dislocare la stânga, relative scindate.

Key-words: old Romanian, emphasis, focalisation, resumption, fronting, left dislocation, split relatives.

În condițiile unei mari variații de topică a subiectului (vezi SOR: §2.4.1.6), în limba veche, se constată existența unor mecanisme regulate cu efecte discursive de emfază și de focalizare, mecanisme care interesează subiectul, constând în reluări de diverse tipuri, deplasări și dislocări la stânga, cu sau fără izolare, cu sau fără anacolut, construcții relative scindate etc. Unele au

fost puse pe seama unui model străin, altele, dimpotrivă, s-au creat în interiorul limbii române, ca procedee care caracterizează un anumit tip de text și, implicit, ca semne ale unui început de constituire a unui anumit stil funcțional.

1. Reluarea subiectului (*subiectul dublu exprimat*)

Toate studiile destinate sintaxei vechi au evidențiat frecvența de apariție a procedurii de reluare a subiectului ca procedeu curent de emfază, caracteristic sintaxei textelor juridice și administrative (printre altele, Chivu 2000: 58) și ca un clișeu sintactic impus de modelul slavon de traducere (Carabulea, în Avram 2007: 33–9).

1.1. Corpusul analizat evidențiază diversitatea tipurilor de reluare, la distanță sau în vecinătate, prin demonstrativ sau prin personal, precum și rezultatele diverse: emfază sau clarificare în identificarea referentului. Ca tipuri de reluare se disting:

(i) Reluarea la distanță a subordonatei subiective relative prin demonstrativele „**acela**”/„**acesta**” (1a–e) sau prin personalul „**el**” (2a–d):

- (1)
 - a. **Cine** i-e frică de Dumnezeu, **acela** uraște realele și dosada (CC².1581: 48/18–9)
 - b. Iară **cela ce** va fugi și va cădea și va zice [...], **acela** se leapădă de creștinătate (CPrav.1560–2, în *Texte*: 222/5v)
 - c. Iară **toți ceia ce...**, **aceia** toți... (CPrav.1560–2, în *Texte*: 195/12v)
 - d. Dec(i), **cine** să va smeni, **acela** să fie trăclet și procler (DRH.A.1635: 195/159)
 - e. **Cela ce** va fura den casa stăpânu-său [...], **acesta** să va certa mai cumplit (Prav.1646: 67/108)
- (2)
 - a. și **carii** vor fi cu vină certați, **ei** se pocăiască și să lase răutatea și să îmble cu dreptate (CC¹.1567, în *Texte*: 558/247v)
 - b. **Cine** seamănă amu trupeaște, **elū** adună pre pământū (CC².1581: 54/1)
 - c. iară **cine** se va spurca în postul mare cu carne sau cu os sau cu brânză, **el** să postească din dumeneca Tomeei până în Rusalii (CPrav.1560–2, în *Texte*: 226/8r)
 - d. Iară **cela ce** nu va veni leapădă-se **el** de Dumnezeu și de fața lui (CPrav.1560–2 în *Texte*: 223/6v)

În textele de lege, fie lege religioasă, fie lege laică (CPrav.1560–2, Prav.1581, Prav.1646; vezi și Chivu 2000: 54), este frecvent tiparul „**cela ce... acela / acesta / el**”, în care construcția subiectivă este introdusă printr-un grup demonstrativ-relativ („**cela ce**”), precedat, uneori, de cuantificatorul „**toți**” (1c).

(ii) Reluarea la distanță a grupului nominal subiect încorporând un modificator relativ restrictiv prin demonstrativele „**acela**”/”**acesta**”:

- (3) a. **Piatra ce** nu o săcotiră ziditorii, **aceasta** fu în capul unghiului (CV.1563–83: 374/73v)
 b. **Nuntele ce** se vor face den trei înainte, **acealea** să nu le dzică nime nunte (Mareș.Crestomație.1632: 193/473)

(iii) Reluarea la distanță sau în vecinătate a grupului subiect încorporând un determinant (articol sau demonstrativ sau nume propriu, inerent determinat) prin personalul „**el**”:

- (4) a. **Omul cela** ce va face [...] **el** iaste aseamenea unui pom (Prav.1581: 171/235v)
 b. **Acel om, anume Tănase de Câmpulungu, elu** a<u> mărsu de nevoie cu acel boiaren (DÎ.1595: CII)
 c. **Acești boieri, ei** a<u> venit cu carte (DÎ.1587: CXI)
 d. **Isus el** dzise lui (TS.1551–3, în Mareș.Crestomație: 56/87v)
 e. Dereptū aceaia **această Duminecă, ea** se cheamă [...] (CC².1581: 12/7)
 f. Iară **un voinic, el** va ieși la războiu (CPrav.1560–2, în *Texte*: 222/5v)
 g. De-acia, **sfinți<i> părinți, Vasilie, Grigorie, Ioan Zlataust, Atanasie și Chiril Filosof, ei** socotiră și scoaseră den cartea grecească pre limba sârbească (CÎC.1560–2, în *Texte*: 555/1r)
 h. iară **Petrea Șotra, el** iaste mortu (SB.început secol XVII: 67/8)
 i. **Ce darurile tale, iale** ne răcoresc sudorile noastre (MC.1620: 99/4v)
 j. Deci, **Ionasco, el** au vândut alui nostru credincios boerin, Lupului Prăjescul clucerul cel mare (DRH.A.1635.Iași, p. 265)

O situație specială are tipul (5), unde lexicalizarea subiectului „**el**” în subordonată se face sub trăsătura „controlului” (vezi regentul factitiv „**puse**”):

- (5) și-i, **puse de să lăcuiască ei**, în Samariia (CC².1581: 155/12)

(iv) Reluarea, imediată sau la distanță, a pronumelui subiect printr-un nominal lexical:

- (6) a. Iară de se va tâmpla cu vro neștiunță cumva, iară **ea, nunta**, se se despartă (Prav.1581: 167/222v)
 b. Iară **ea** să margă **aceaea soacră** se se tundză la o mănăstire (Prav.1581: 169/228r)
 c. Iară de la hitleanulū robū, **elu** se ia, **darulū** (CC².1581: 320/11–12)
 d. **ei** sta **dracii** de departe și să tânguiia și grăia (CS_{III}.1590–602: 247/15r)

(v) Reluarea rezumativă la distanță:

- (7) a. **Eu**, Potlogar Toader, **și cu eu**, Burzeu, cu popa și tot satul, cu tare, cu nătare, cu mic cu mare, **noi** dăm îrai<n>tea Domniilor voastre aceasta credință (Mareș.Crestomație.1608: 162/1r)
 b. și, **cine** va ieși vinovat, au neamiș, au boiar, au sărac, **toț** să se judece (DÎ.1600: XLVIII)

(vi) Reluarea identică a subiectului personal, la distanță:

- (8) a. Dereptū aceaia și **noi**, greșiții și nedestoinicii și ticăloșii, care ne-am truditū aciea, **noi** ne rugămū și ne milcuimū (CC².1581: 6/27-8)
 b. adecî **eu**, Byłță Toma, juratul din Maramureș, din vidicul de Sus, **eu** scriu multă sinătate (SB.1601–17: 72/1–2)
 c. Dece **noi**, decă am prinsu de veste, **noi** am sărit dup-ășii (SB.1601: 69/9)

(vii) Reluări speciale în cazul subordonatelor relative; fie relativul subiect dublează un grup nominal coreferențial rămas *in situ* (9a–c), fie un grup nominal din regentă este reluat în propoziția relativă, unde este precedat de „**care**” adjectival (10a–b), fie relativul subiect este reluat prin pronominalul „**el**” (11):

- (9) a. Ca și **unii**_i acu **ce**_i-au ieșitū **ei**_i den ceastă lume (CC².1581: 13/24)
 b. Părinte, dă-mi **ce**_i mi se cade **partea**_i den avuție (CC².1581: 20/24)
 c. priimiți astădzi **ce**_i vă se cade **plata**_i (MI.~1630: 162/187v)
- (10) a. Rodească pământul iarbă vearde, făcând **sămânță** și pomi făcând [...], **care sămânță** fie întru sine spre pământ (PO.1582: cap.1/11)
 b. Derept aceaea chiema pre cea **fântână** „Fântână a viului, [...], **care fântână** iaste între Cades și între Bared (PO.1582: cap.16/14)
- (11) Daniil **carele**_i-i și **el**_i unul din robi<i> iudeilor (VTD.1679–99. 163/298r)

1.2. O comparație a textului tradus cu originalul slavon (pentru Prav.1581, vezi Rizescu 1971: 111) arată că nu toate construcțiile cu reluare au un corespondent identic în textul slavon. O comparație cu corespondentele grecești (pentru Prav.1646, vezi Carabulea, în Avram 2007: 38) evidențiază că „reluarea” este o inovație a textului românesc, inexistentă în textul grecesc.

O analiză sub aspectul distribuției pe tipuri de texte arată că fenomenul reluării (în diversele lui ipostaze) apare în texte extrem de variate, de la cele traduse la cele netraduse, de la cele religioase traduse la cele religioase netraduse (prefețe și epiloguri), de la cele originale –acte și scrisori particulare– la unele traduse, dar mai libere ca formulare (cunoscute sub numele de texte

„populare”), de la cele religioase de lege la cele laice de lege etc. (vezi și Frâncu 2009: 159–60).

Dacă luăm în considerație că tipologia construcțiilor cu reluare este foarte diversă (vezi *supra* 1.1) și că unele dintre aceste tipare se continuă și în româna modernă (GR: 112–3), există argumente pentru a susține că frecvența cu care apare fenomenul în textele vechi are diverse explicații:

– Pentru textele traduse din surse slavone, poate figura și explicația imitării originalului, cu observația că, în română, tiparul se extinde mult în afara cadrului de traducere (Rizescu 1971: 111).

– Pentru textele de lege, religioase sau laice, e posibilă explicația creării, încă din prima perioadă a limbii vechi, a unui tipar/clișeu de construcție specific stilului juridic românesc incipient (Carabulea, în Avram 2007: 38; Chivu 2000: 54, 58).

– Pentru numeroase construcții, mai ales în frazele mai lungi, rațiuni de emfază, dar și de dezambiguizare pot servi ca o bună explicație.

– Pentru un anumit tip de reluare, cel în care grupul lexical subiect este reluat în imediata vecinătate de un pronume personal (4a–j) sau anticipat de un pronume personal (6a–d), se manifestă, poate, încă din româna veche, o preferință de tip popular, ceea ce și explică conservarea construcțiilor în textele populare moderne.

2. Topicalizare, dislocare la stânga și izolare

2.1. Construcțiile cu dislocare la stânga și cu izolare a subiectului sunt destul de diverse; distingem următoarele situații:

(i) Topicalizare și izolare prin încorporarea unei subordonate, de cele mai multe ori, o subordonată condițională (12a–e), dar și o temporală (12f) sau o locativă (12g); unele sunt construcții cu reluare a subiectului (12a,d), altele fără reluare

- (12) a. Iară **popa de** va cânta leturghie și va uita să potribească, **el**, a doua zi, să se gătească (CPrav.1560–2, în *Texte*: 226/8v)
 b. **Diacul de** va curvi, popă nu va fi , post 5 ai (Prav.1581: 163/206r)
 c. **Furul de** se va ispoveadi, post 2 ai și 40 de zile de dzile să nu se cumenece (Prav.1581: 162/207r)
 d. **Acei tlăhari de** nu-i vei prinde, cât să va lua omătul la munte, **ei** vor înceape a tălhui (SB.început sec. XVII: 57/17–8)

- e. **Cuconul nebotedzat, de** să va prileji locul pustii și nu se va, într-acel loc, afla preot [...], de să va prileji acoloa diacon sau călugăr prost, să-l boteadze pre dâns (ȘT.1644: 181/22)
- f. Iară **ginerele, când** va îmbla cu soacră-sa sau socrul cu noru-sa, lă(t) 16, po(k) 300 (CPrav.1560–62: 5r, *apud* Chivu 2000: 60)
- g. **Bucuriia unde** iaste, un lucru de-al liubovului easte (FD.1592–604: 128/481v)

În două pagini din Prav.1581 (162–3) sunt 15 apariții ale lui „de” subordonator precedat de subiectul topicalizat, tiparul de construcție funcționând ca adevărat clișeu al textului vechi de lege.

(ii) Topicalizare și încorporare a marcatorului interogativ (pronume interogativ)

- (13) **tată-tău care** stepenă-ți iaste? (...) darră **moșu-tău care** stepenă-ți iaste? (Prav.1581: 166/219v)

(iii) Topicalizare și așezarea grupului nominal subiect înaintea verbelor și a construcțiilor impersonale (pentru detalii și efecte sintactice, vezi SOR: §2.4.1.7.2).

Ca și în româna actuală, în construcțiile impersonale din limba veche, este posibilă extragerea și topicalizarea unui grup nominal din subordonată (așezarea preverbală, în fața regentului impersonal). Sintactic, fenomenul apare fie ca extragere și deplasare a grupului *wh-* (14b), fie ca ridicare a unui grup nominal prototipic (14a). Dislocarea la stânga se manifestă fie fără acord cu verbul impersonal (14a), fie cu acord (deci cu integrare sintactică), ceea ce antrenează schimbarea statutului morfosintactic al verbului de ridicare (14b):

- (14) a. Și [**aceștia toți**]_{PL}_i nu le se cade_{3SG} în nuntă a se împreuna t_i (Prav.1581: 166/219r)
- b. [**Câte lucrure**]_{PL}_i trebuiesc_{3PL} să fie în rugăciune t_i ? (CS_{XII}.1608: 292/105r)

Oricare dintre construcțiile impersonale cu subiect propozițional postverbal permite extragerea și dislocarea la stânga, fie că este vorba de verbe inerent impersonale (15a–e), de construcții impersonale cu copulativ și adverb modalizator (15f–g) sau de construcții reflexiv-pasive impersonale (15h–i):

- (15) a. câți oameni veade, [**toți**]_i i pere că-s nebuni t_i ca el (FD.1592–604: 147/531v)
- b. [**Liubovul**]_i se cuvine să fie t_i așa (FD.1592–604: 123/468r)
- c. [**și a treia**]_i încă nu s-are cădea să fie t_i (Mareș.Crestomație.1632: 192/470)

- d. Dereptu aceeaia [noi]_i *trebuieaste* să ertămă ț_i greșalele fraților
noștri (CC².1581: 47/27)
- e. [care lucru]_i *s-au prilejit* de s-au făcut ț_i (Mareș.Crestomație.1632:
192/468)
- f. [Aceaste lucrure]_i încă *ară fi destul* a ne învrăjbi ț_i (DÎ.1600:
XLIV)
- g. și [rana lui]_i *nu e lesne* a se vindeca ț_i (Ev.1642: 256)
- h. hiecare naștere // [o spită]_i *se cunoaște* că se împle ț_i (Prav.1581:
175/250r)
- i. Iară [altă țigancă]_i *s-au adevărat* c-au fost a ei ț_i
(Mareș.Crestomație.1628: 191)

Trebuie remarcată și posibilitatea extragerii grupului subiectului dintr-o relativă
infinitală (16):

- (16) cât nici [haraciul]_i n-are [de unde i se da ț_i] (IS.1655: LI)

Dislocarea la stânga a unui grup nominal și așezarea în poziția vidă a unui
subiect din regentă poate avea drept efect realizarea unui acord prin atracție
S–V; vezi construcțiile (17a–f), cu formele acordate *se cad*, *s-au dovedit*,
trebuie, *nu să vor ști*, *să par*:

- (17) a. **Florinții**_{PL} **se cad**_{3PL} să lă fie omul stăpân (FD.1592–604: 139/510r)
- b. **Trei lucrure**_{PL} **se cad**_{3PL} să aibă omulu (FD.1592–604: 148/533r)
- c. **Câte lucrure**_{PL} **trebuie**_{3PL} să fie în rugăciune? (CS^{XII}.1608: 292)
- d. **cari**_{PL} **s-au dovedit**_{3PL} că nu să cheamă Popșăștii (DRH.A.1635:
105/82)
- e. Pentru cuconii **ce**_{PL} **nu să vor ști**_{3PL} botedzați sânt au ba (ȘT.1644:
180/14)
- f. **unii**_{PL} dintr-înșii nu domni sau oameni **să par**_{3PL} că au fost, ci mai
răi (CIst.1700–50: 157/18v).

Uneori, flexiunea verbului (de exemplu, *a trebui*, *care*, conjugat fără sufix,
are omonimia 3_{SG}=3_{PL} la indicativ prezent) opacizează manifestarea acordului;
vezi (18), unde numai forma participiului indică realizarea acordului:

- (18) slujbele_{PL} **câte**_{PL} **trebuie**_{3SG=3PL} **scoase**_{PL} la moarte omului (DÎ.1600–
2: LV)

2.2. Subiectul topicalizat, cu intercalare de subordonate (19a–b; vezi și 12d)
sau fără (19c–d), are adesea ca efect apariția anacolutului: tiparul de construcție
se schimbă pe parcurs, nominativul fiind reluat prin dativ, ceea ce face ca
nominativul subiect să rămână izolat și „suspendat” (așa-numita „hanging
topic”; vezi GR: 118). Caracterul oral al sintaxei celor mai multe texte și
dificultatea scribului de a „controla” ansamblul construcției sunt cauzele
frecvenței de apariție a fenomenului anacolitic (vezi și Frâncu 2009: 232).

- (19) a. **Popa sau preoteasa, de** va muri unul de ei, nu se cade **popei** să se însoare, nice preoteasa să se mărite (Prav.1581: 163/207r)
 b. Iar **Balotă, decă** au văzut așa, **lui i**-au părut rău (DĪ.1563-4: II)
 c. **și bărbatu cu muiarea lui lă** e scârbă unul de-alalt (FD.1592-604: 151/542r)
 d. Că **năemniculū** tâmplă-**i**-se de nu cunoaște oile (CC².1581: 488/5)

Fenomenul anacolutic caracterizează și subiectul realizat ca propoziție relativă, introdusă prin relativul „**cine**” sau prin grupul demonstrativ + relativ „**cel/cei ce**” (20a-e) sau grupul „**tot ce**” (20f):

- (20) a. **Cine** va avea pâră de oamenii de ceasta parte, noi vrem trimite la domneavoastră să-**i** legiuți domneavoastră (DĪ.1595: CII)
 b. **cine** ne greșaste, să ertămū noi greșalele **lorū** (CC².1581: 49/5-6)
 c. **Și cine** e într-aceastea năravuri reale și nedereapte [...], cu folosu-**i** iaste (CC².1581: 148/17-8)
 d. Că **cine**-ș leapădă chelciugul în deșert, cheamă-**l** acela nebun veselitor (FD.1592-604: 136/500v)
 e. **cei ce** iubescu reale-pohte mai bine să **lă** dzică lor orbi (FD.1592-604: 123/468v)
 f. **Tot ce** e cu asupră se scârbeaște lumea (FD.1592-604: 181/625v)

3. Rematizare; structuri relative scindate

O modalitate specială de emfază și rematizare o constituie prezența structurilor relative scindate (vezi GALR II 2008: 211, 228, 919), cu rol de identificare și de evidențiere a entității unice; în (21-25), „scindarea” privește subiectul și se realizează prin demonstrativ + copulativ + subordonată relativă. Oricare dintre relativele „**carele**” (21a-c), „**ce**” (22a-d), „**de**” (23a-c) sau grupul demonstrativ + relativ „**cel(a) ce**” (24a-c) poate apărea în tiparul cu relativă scindată:

- (21) a. Cine-șū va cruța sufletulū său atunce, și nu-**l** va da pentru Hristosū, **acela iaste carele** caută să-șū spăsească sufletulū (CC².1581: 71/20)
 b. **acela iaste carele** s-au răstignit de voie între doi tâlhari și de Iosif pus în groapă și de ovrei pecetluit [...] (Ev.1642: 375)
 c. ca să cunoască ovreii că **acela iaste carele** vendecă neputințele oamenilor (Ev.1642: 397)
- (22) a. Și **acesta iaste ce** dentâi au ziditū omulū den țărână (CC².1581: 169/38)
 b. Cine va creade în fiulū lu Dumnezeu, **acesta iaste ce** dă slavă lu Dumnezeu (CC².1581: 173/37)
 c. ai zice că **acesta iaste ce**-au fostū făgăduința lu Davidū (CC².1581: 105/17-8)
 d. **acesta e ce** merge înainte în preajma Asiriilor (BB.1688: 2/15)

- (23) a. cine va cinsti fiul, **acela iaste de** cinsteaște și părintele (CC².1581: 174/1–2)
 b. «Cine va avea», zice, «învățăturile mele și le va păzi, **acela iaste de** iubeaște mine» (CC².1581: 337/6)
 c. Celū ce deștinse, **acela iaste de** se sui mai pre desupra de ceriu (CC².1581: 462/17–8)
- (24) a. și crezură că **acesta iaste ceta ce** aștepta (CC².1581: 250/11)
 b. **Acesta e ceta ce** împărăția răsărita și apusul! (FD.1592–604: 129/483r)
 c. cunoscură că **acela iaste cel ce** ucise moartea cu moartea lui (Ev.1642: 375)

O structură relativă scindată de tip special (25) este relativa ecuativă (vezi GALR II 2008: 919); variante speciale de emfază apar și în (26a–d), unde, în locul demonstrativului „acesta/acela” sau al grupului demonstrativ + relativ „cel ce”, sunt fie grupuri nominale (26a–c), fie personalul „eu” (26d):

- (25) Iară **ceta ce** îngroapă talantulū *iaște ceta ce* numai de alū lui folosū grijaște-se (CC².1581: 317/32-3)
- (26) a. ce *însușū Hristosū iaste celū ce* poate îmbla pre apă (CC².1581: 267/31)
 b. *Slava lu Dumnezeu iaste ceia ce* tuturoră și pururea bunătate dă-le (CC².1581: 185/1)
 c. și *numele lui iaste Ceta ce* tot poate (PO.1582: cap.15/3)
 d. Alexandre, *eu* sunt astăzi **ceta ce** fugi de leul (A.1620: 188)

O structură eliptică apropiată apare în (27a–c), unde antecedentul subordonatei relative este suprimat (absența se marchează prin √), relativul „de” ajungând să se lege direct de copulativ; tiparul eliptic (27) este unul dintre tiparele sintactice ieșite totalmente din uz din româna actuală standard:

- (27) a. Că Ioanu amu **iaște √ de** botează cu apă (CPr.1566: 1/3)
 b. spuse Iudeilorū că Isusū **iaște √ de** l-au făcutū elū sănătosū (CC².1581: 143/16)
 c. Dumnezeu **iaște √ de** lucrează întru noi (CC².1581: 16/1)

4. Lexicalizarea subiectului personal și asocierea cu intensificatori

Ca tip de limbă pro-drop (vezi GR: 104–6), româna, indiferent de faza de evoluție, deci inclusiv pentru perioada veche, se caracterizează prin posibilitatea neexprimării subiectului personal (un subiect de persoana I, a II-a sau a III-a). În raport cu situația prototipică a neexprimării subiectului, exprimarea subiectului personal apare ca procedeu de emfază; emfaza se marchează, suplimentar, prin asocierea subiectului exprimat cu intensificatori, fie cu intensificatorul adverbial „și” (28), fie cu intensificatorul pronominal „însuși” (29):

- (28) a. ca să vază toți că nu e **și el** neputincios (CC².1581: 81/12)
 b. Și i-amă dat **și eu** toate diresele miale la mâna lor, ca să <șă> știe (DRH:A.1635: 202/166)
 c. să nu murim **și noi, și tu, și toată gloata noastră** (BB.1688: 33/8–9)

Ca subiect, „însuși” (vezi SOR: §2.4.1.4.7; §4.11.4) apare fie ocupând singur această poziție (29a–b), fie însoțind un alt pronume (29c) sau un grup nominal mai amplu (29d); el se poate asocia cu alt intensificator, cu adverbialul „și” (29e) sau cu adjectivalul „singur” (29f):

- (29) a. Carei sântu destoinici a cânta lu Isusă [...], **însușu** să se pleace și să se aștearnă (CC².1581: 108/5–6)
 b. cum **înșivă** știț (Ev.1642: 157)
 c. Deci **tu însuți** nu ascultă rugăciunea ta (CC².1581: 327/4)
 d. Că și vesmintele lui [**însușu** [preacurata muma Domnului]] cu mâinile ei făsuse-le (CC².1581: 97/35-6)
 e. În numele tatălui venit-au Domnul, cum **și însuși** zis-au (CC².1581: 105/33)
 f. că acestea numai Iisus Hristos, **singur însuș el**, au dobândit (CC¹.1567: 103/114r)

Frecvența de apariție a subiectului personal (mai ales, „eu”) este o particularitate de construcție a scrisorilor și a documentelor oficiale și particulare din secolul al XVI-lea și al XVII-lea (Chivu 2000: 57; Frâncu 2009: 161).

În fraza de început a documentelor administrative –mai ales, a celor private (vezi DÎ și DRH; Chivu 2000, *loc.cit.*) –, apare frecvent asocierea pronumelui „eu” cu adverbialul explicativ „adecă”, grup urmat de numele celui care redactează documentul: „**Adecă eu**, Evtemie” (DÎ.1573: IV), „**Adecă eu**, Marin o(t) Boldești” (DÎ.1582: VII), „**Adecă eu**, ierei popa Anghel” (DÎ.1594: X), „**Adecă eu** Drăgoiu” (DÎ.1595–6: XII) etc. Interpretată, la origine, drept calc după construcția slavonă cu prezentativul „*Eto*” („*Eto a(z)*”) (Zafiu 2015), structura „**adecă eu**”, prin apariția ei repetitivă în același tip de text și în același punct din structura textului, se constituie, încă de la începutul perioadei, într-un adevărat clișeu sintactico-stilistic pentru această subspecie de stil funcțional.

5. Concluzii

Ca procedee de emfază și de focalizare, în textele vechi, s-au evidențiat câteva tipuri interesând subiectul, dar fiind regășibile și pentru alte funcții argumentale: reluarea subiectului și a propoziției subiective (așa-numitul subiect dublu exprimat); topicalizarea și dislocarea la stânga, cu integrare sintactică sau, dimpotrivă, cu subiect anacolitic; structurile relative scindate,

cu efect de rematizare; exprimarea subiectului personal (în primul rând, „eu”, dar și alte subiecte personale), cu sau fără asocierea cu alți intensificatori.

În funcție de repartiția pe anumite tipuri de texte, iar, uneori, în funcție de poziția din structura textului (de exemplu, apariția repetată în fraza de început a textului), s-a putut conchide că unele procedee funcționau încă din secolul al XVI-lea ca adevărate clișee sintactico-stilistice specializate pentru o anumită destinație a textelor. Unele pot fi interpretate ca semne incipiente ale constituirii stilurilor limbii (stilul textelor de lege, respectiv stilul documentelor administrative), iar altele, cu extindere mai largă, ca mecanisme generale de emfază și focalizare, dincolo de diferențele pe stiluri funcționale.

Deși, în textele traduse, pentru unele procedee, s-au descoperit structuri similare în textul originalului, s-a observat că procedeul era extins mult în afara cadrului de traducere, devenind un procedeu autohton de emfază și de focalizare.

SURSE

- A.1620, *Alexandria*, ediție Florentina Zgraon, București, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2006 [*Cele mai vechi cărți populare în literatura română*, 11].
- BB.1688, *Biblia lui Șerban Cantacuzino*, tipărită întâia oară la București în 1688, retipărită după 300 de ani în facsimil și transcriere, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1988.
- CC¹.1567, Diaconul Coresi, *Tâlcul evangheliilor*, ediție critică de Vladimie Drimba, București, Editura Academiei Române, 1998.
- CC².1581, Diaconul Coresi, *Cartea cu învățătură*, publicată de Sextil Pușcariu și Alexie Procopovici, București, Atelierele Grafice Socec, 1914.
- CÎC.1560–2, Coresi, *Întrebare creștinească*, ediția Emanuela Buză și Florentina Zgraon, în I. Gheție (coord.), *Texte*, p. 467–558.
- CPr.1566, Diaconul Coresi, *Apostol*, ediția I. Bianu, texte de limbă din secolul XVI, *Lucrul apostolesc tipărit de diaconul Coresi la 1563*, București, 1930.
- CPrav.1560–2, Coresi, *Pravila*, ediția Gheorghe Chivu, în I. Gheție (coord.), *Texte*, p. 218-230.
- CS.1580–619, *Codex Sturdzanus*, studiu filologic, studiu lingvistic, ediție de text și indice de cuvinte de Gheorghe Chivu, București, Editura Academiei Române, 1993.
- CV.1563–83, *Codicele voronețean*, Ediție critică, studiu filologic și studiu lingvistic de Mariana Costinescu, București, Editura Minerva, 1981.
- DÎ, *Documente și însemnări românești din secolul al XVI-lea*, text stabilit și indice de Gheorghe Chivu, Magdalena Georgescu, Magdalena Ioniță, Alexandru Mareș

- și Alexandra Roman-Moraru; introducere de Alexandru Mareș, București, Editura Academiei, 1979.
- DRH.A.1635–6, *Documenta Romaniae Historica*, A. Moldova, XXIII, București, Editura Academiei, 1996.
- Ev.1642, *Evanghelie învățătoare*, Govora, ediție, studiu introductiv, note și glosar de Alin-Mihai Gherman, București, Editura Academiei Române, 2011.
- FD.1592–604, *Floarea darurilor*, ediție Alexandra Roman Moraru, București, Minerva, 1996 [*Cele mai vechi cărți populare în literatura română*, 1]
- IIS, Nicolae Iorga, *Scrisori de boieri. Scrisori de domni*, ediția a II-a, Vălenii-de-Munte, Tipografia „Datina românească”, 1925.
- CIst.1700–50, *Istoria Țării Românești*, atribuită stolnicului Constantin Cantacuzino, ediție critică, studiu filologic, studiu lingvistic, glosar și indice de nume proprii de Otilia Dragomir, București, Editura Academiei Române, 2006.
- Mareș. Crestomație, Alexandru Mareș, *Crestomația limbii române vechi*, volumul I, 1521–1639, București, Editura Academiei Române, 1994.
- MC.1620, Mihail Moxa, *Cronica universală*, ediție critică însoțită de izvoare, studiu introductiv, note și indici de G. Mihăilă, București, Editura „Minerva”, 1989.
- MI.~1630, Mirela Teodorescu și Ion Gheție, *Manuscrisul de la Ieud*, text stabilit, studiu filologic, studiu de limbă și indice, București, Editura Academiei, 1977.
- PO.1582, *Palia de la Orăștie*, ediție îngrijită de Viorica Pamfil, București, Editura Academiei, 1968.
- Prav.1581, *Pravila ritorului Lucaci*, text stabilit, studiu introductiv și indice de I. Rizescu, București, Editura Academiei, 1971.
- Prav.1646, *Carte românească de învățătură. 1646*, ediție critică întocmită de Colectivul pentru vechiul drept românesc al Academiei R.P.R. condus de acad. Andrei Rădulescu, București, Editura Academiei, 1961.
- SB.1592–638, Al. Rosetti (editor), *Lettres roumaines de la fin du XVIe et du début du XVIIe siècle tirées des archives de Bistritza (Transylvanie)*, București, Arhivele Grafice Socec, MCMXXVI.
- ȘT.1644, *Șapte taine ale besearecii, Iași, 1644*, ediție critică, nota asupra ediției și studiu filologico-lingvistic de Iulia Mazilu; cuvânt înainte de Eugen Munteanu, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2012.
- Texte*, Ion Gheție (coord.), *Texte românești din secolul al XVI-lea*. I. Catehismul lui Coresi, II. Pravila lui Coresi, III. Fragmentul Todorescu, IV. Glosele Bogdan, V. Prefețe și epiloguri, Editura Academiei, 1982.
- TS.1551–3, *Evangheliarul slavo-român de la Sibiu*, în Al. Mareș (coord.), *Crestomația limbii române vechi*, volumul I, București, Editura Academiei Române, 1994.
- VTD.1679–99, *O traducere inedită a Vechiului Testament din secolul al XVI-lea*, studiu filologic, lingvistic, ediție și glosar de Cristina-Ioana Dima, Editura Universității din București, 2009.

BIBLIOGRAFIE

- Avram, Mioara, 2007 (coord.), *Sintaxa limbii române în secolele al XVI-lea – al XVIII-lea*, București, Editura Academiei Române.
- Carabulea, Elena, 2007, „Subiectul”, în Avram 2007, p. 24–41.
- Chivu, Gheorghe, 2000, *Limba română de la primele texte până la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Variantele stilistice*, București, Editura Univers Enciclopedic.
- Frâncu, Constantin, 2009, *Gramatica limbii române vechi (1521–1780)*, Iași, Casa editorială „Demiurg”.
- GALR II, 2008, Valeria Guțu Romalo (coord.), *Gramatica limbii române. II, Enunțul*, tiraj nou, revizuit, București, Editura Academiei Române.
- Gheție, Ion, 1997 (coord.), *Istoria limbii române literare. Epoca veche*, București, Editura Academiei Române.
- GR, Gabriela Pană Dindelegan, 2013 (ed.), *The Grammar of Romanian*, Oxford, Oxford University Press.
- Rizescu, Ion, 1971, „Studiu de limbă” la *Pravila ritorului Lucaci*, București, Editura Academiei, p. 35–145.
- SOR, *The Syntax of Old Romanian*, Oxford University Press (sub tipar).
- Zafiu, Rodica, 2015, „Presentative Markers in Old Romanian: Divergent Changes in the Syntactic and Pragmatic Uses of *adică* and *iată*”, în Gabriela Pană Dindelegan, Rodica Zafiu, Adina Dragomirescu, Irina Nicula, Alexandru Nicolae, Louise Esher (eds), *Diachronic Variation in Romanian*, Newcastle upon Tyne, Cambridge Scholars Publishing, p. 425–54.

Gabriela PANĂ DINDELEGAN
Institutul de Lingvistică al Academiei Române
„Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, București
Universitatea din București